

לבעינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תכט

טו בסיוון תשפ"ב
פרשת "שלח"

וַיַּפַּח בְּאַפּוֹ נִשְׁמַת חַיִּים

חשיבות לימודי האמונה והמוסר (ג)

הלכתי להתגלח בחדרו של אחד מבני החבורה בעזרת מכונת הגילוח של הרווקים נוכח האפשרות למלחמת אב"כ, שהתריעו בפנינו לקראתה. בפועל נשארנו בישיבה עד שש וחצי בערב. יום ארוך שבמהלכו ישבנו ולמדנו. אריה שטראוס הי"ד למד עם החברותא שלו משה דסקל בבא מציעא עד שש וחצי בערב, וגם אני כאברך יצאתי בשש וחצי בערב כדרכי. למרות שפרצה מלחמה ולמרות שהייתי נשוי רק חודשיים, ראיתי אז לנכון להישאר ב'סדר' בישיבה.

כיום, אני מתבונן ארבעים שנה לאחור, וליבי מלא שמחה וגאווה על זאת שידעתי לבחור נכון ולשבת וללמוד על אף הקושי. ייתכן שזכות זו עמדה לי לשרוד למרות שהטנק שלי היה מנוקב ככברה בדיוק במקום בו עמדתי והקב"ה הוציא אותי משם בשלום. אחרים ספגו פחות פגיעות, אך לצערנו נותרו בשדה הקרב. על כך אני מודה לה' ומקדש את שמו ברבים.

"חי חי הוא יודך כמוני היום"

ברצוני לפתוח בהודאה לקב"ה ברבים. כהיום הזה, בט"ו בסיון לפני ארבעים שנה, נפתחה מלחמת 'שלום הגליל'. אירועים רבים ייערכו במדינת ישראל בשבוע הקרוב סביב תאריך זה.

היה זה יום ראשון בשבוע. חזרנו לישיבה לאחר שידענו שפרצה מלחמה בשבת, ואף אמרו לנו שנתגייס. היינו שיעור ה' בישיבת 'הכותל' ושירתנו כחלק מגדוד 'ישיבות ההסדר'. באותו זמן עדיין לא ידענו להיכן נגיע ושלא כולם יחזרו.

בלילה, בחדשות השעה תשע, שמעתי את הסיסמה שלנו ויצאנו לדרך אל המלחמה, לקרב סולטן יעקב, שהיה אחד הקרבות היותר קשים שידעה מדינת ישראל.

ברצוני להודות לקב"ה על כך שזכיתי לחזור ולספר את נפלאותיו. בעיקר רואה אני לנכון להדגיש נקודה מסוימת. היינו בשיעור ה' וידענו שאנחנו מתגייסים. אני הייתי נשוי מזה כחודשיים. במהלך הפסקת צהרים

חד. שכל אחד מישראל שרש נשמתו העליונה מדובק ונאחז באות אחת מהתורה והיו לאחדים ממש”. כפי הרמז הידוע שראשי התיבות של המילה ישרא”ל הם: יש שישים ריבוא אותיות לתורה.⁵

ממשיך ‘נפש החיים’ בדברים שראוי שנחרטם על לוח לבנו באותיות של קידוש לבנה: **”והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו מקצה עד קצהו פנוי חס ושלוש אם רגע אחת ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות עליונים ותחתונים והיו לאפס ותהו, חס ושלוש”**. האחריות על כך אינה מסורה רק לגדולי ישראל, אלא לכל אחד ואחד מאיתנו ישנה השפעה על כך: **”וכן שפעת אורם או מיעוטו, חס ושלוש, הכל רק כפי ענין ורוב עסקנו בה”**. אל תאמר: אני רק בחור בשיעור א’ בישיבת ‘הכותל’. מי אני ומה אני? טעות בידך – אתה גדול! בידך לקבוע כמה שפע וכמה ברכה יהיו בעולם! ככל שתופיע בעולם נשמה יותר גדולה כך יהיה הגוף חזק יותר. מי הוא הנותן כוח לראש הממשלה, לסיירת מטכ”ל, לצנחנים, לחיל הים, למשרד הביטחון ולכל מערכות הקיום של עם ישראל, העולם והעולמות? אתה, הבחור בכיתה ט’ או בכיתה י”א, בשנה א’ או בשיעור י’. זה כלל לא משנה. לימוד תורה של כל יהודי ויהודי גורם ליותר ויותר שפע בעולם. זהו המנוע של העולם כולו, שהלוא התורה היא נשמת המציאות.⁶

”אֲדֹרֵייתָא כְּלָא סְתִים וְגִלְיָא”

גם לתורה עצמה ישנם שני ממדים: האחד – החלק המעשי, אשר הוא בבחינת לבושה של תורה, היינו ההלכות וסוגיות הש”ס, אשר הן המדריכות אותנו ביחס לקיום המצוות בפועל. חלק זה מלמדנו **כיצד יש לחיות** לאור הדרכתה של התורה. במקביל לחלק זה קיים גם חלק האגדה שבתורה, החלק הרוחני של התורה, המלמד אותנו **כיצד יש לחשוב**.

⁵ עיין שו”ת חתם סופר, סימן נב: “כי אמרם ס’ רבוא אותיות התורה הכוונה לומר, כמספר בני ישראל שנשמת כל אחד יונק מאות מאותיות התורה אף על פי שיתרבה עם ה’ אלה עד אין מספר, מ”מ שרש נשמתם אינם יותר מששים רבוא שהיו על הר סיני, ובם היו כלולים נשמת כל חי, וא”כ על כרחך צריך לומר כי ס’ רבוא לא דוקא”.

⁶ עיין מעלות התורה (לרבי אברהם אחי הגר”א): “גם התורה היא כלי אומנתו של הקדוש ברוך הוא... ועל ידיה ברא הקדוש ברוך הוא כל העולמות בכל שיעוריהם ומידותיהם... ונמצא שע”י התורה מקיים כל העולמות ונעשה שותף להקב”ה במעשה בראשית”.

”מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ”

בשיחות הקודמות ביארנו שישנם בתורה שני חלקים, כפי שהמציאות כולה מחולקת, בהתאם לסיסטמה שבה בראה הקב”ה – גוף ונשמה.

בגמרא בברכות כתוב¹: **”הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד? – לא אמרן אלא כנגד הקדוש ברוך הוא וכנגד נשמה: מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם – אף נשמה מלאה את כל הגוף”**. הקב”ה הוא כביכול נשמת העולם ומקיים אותו, אלא שלא ניתן לדבר על עצמותו כי אם על התגלויותיו בלבד. **”מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה – אף נשמה רואה ואינה נראית; מה הקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כולו – אף נשמה זנה את כל הגוף; מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים – אף נשמה יושבת בחדרי חדרים; יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישב למי שיש בו חמישה דברים הללו”**. מהות האדם היא נשמה בתוך גוף, כך גם מהות העולם שהקב”ה הוא כביכול נשמתו.²

”וּבְאֹרֵייתָא אֲתַבְּרִי עֲלֵמָא”

בדומה לכך, אף התורה היא סוד קיום המציאות והיא התוכנית האלוקית העומדת ביסוד העולם.³ ידועים הם דברי ‘נפש החיים’⁴ בעניין זה בשער ד’: **”ולזאת עיקר חיותם ואורם וקיומם של העולמות כולם על נכון”** – העולם מורכב מעולמות אינסופיים גשמיים ורוחניים, גלקסיות והוויות עליונות – **”הוא רק כשאנחנו עוסקים בה כראוי, כי קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל כולא**

¹ דף י, עמוד א

² עיין אורות, אורות התחייה, פרק א

³ עיין זוהר, שמות, דף קסא, עמוד א: **”זְכָאִין אֵינִין כָּל אֵינִין דְּמִשְׁתַּדְּלִי בְּאֹרֵייתָא. וְגִינִין דְּכֵד בְּרָא קב”ה עֲלֵמָא, אֶסְתַּכְּלָה בְּהַ בְּאֹרֵייתָא, וּבְרָא עֲלֵמָא, וּבְאֹרֵייתָא אֲתַבְּרִי עֲלֵמָא, כְּמָה דְּאֹקְמוּהָ, דְּכָתִיב: ‘וְאֶהְיָ אֶצְלוֹ אֱמוּנָה’ – אֵל תִּקְרִי אֱמוּנָה אֱמֻנָה; בְּרָאשִׁית רַבָּה, פְּרָשָׁה, סִימָן א: “ד”א ‘אֱמוּנָה’ – אֱמוּנָה, הַתּוֹרָה אֲמוּנָתָה: אֵינִי הֵייתִי כְּלִי אֲמוּנָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. בְּנוּהַג שֶׁבְּעוֹלָם מֶלֶךְ בָּשָׂר וְדָם בּוֹנֵה פְּלִטִין, אֵינִי בּוֹנֵה אוֹתָהּ מִדַּעַת עֲצָמוֹ אֲלֵא מִדַּעַת אֲמוּנָה, וְהָאֲמוּנָה אֵינִי בּוֹנֵה אוֹתָהּ מִדַּעַת עֲצָמוֹ, אֲלֵא דִּיפְתָּרָאוֹת, וּפִינְקִסָּאוֹת יֵשׁ לוֹ, לַדַּעַת הַיָּאֵךְ הוּא עוֹשֶׂה חֲדָרִים, הַיָּאֵךְ הוּא עוֹשֶׂה פִּשְׁפִּשִׁין. כֵּךְ הִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיט בְּתוֹרָה וּבוֹרָא אֶת הָעוֹלָם, וְהַתּוֹרָה אֲמָרָה: ‘בְּרָאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים, וְאֵין ‘רָאשִׁית’ אֲלֵא תּוֹרָה, הַיָּאֵךְ מָה דָּאֵת אֲמַר (מִשְׁלִי ח): ‘ה’ קִנְיִי רָאשִׁית דְּרַכּוּ”**

⁴ שמחתי לשמוע אתמול באזכרה שנערכה לזכרו של מו”ר הרב ישראל ד’מיטורבסקי זצ”ל שהוא החשיב מאוד את הספרים נפש החיים ודעת תבונות, שאף אני רואה בהם חשיבות גדולה וקובע בהם לימוד בחבורת בישיבה.

בתורה אנו מכירים את הבורא ויכולים לדעת ולראות את ידו הפועלת במציאות ומניעה אותה לקראת גאולתו של עם ישראל בגאולת עולם. על ידי לימודי האמונה מכירים אנו במעשי ה' בשוב ה' שבות עמו.

אספר לכם חוויה שחוויתי לפני חצי שעה. הרב טוביה ואני חזרנו מפגישה בענייני הישיבה ואליהו נהג ברכב. לקראת מוצא אליהו אמר לנו: "הסתכלו, אתם רואים? יש פה מנהרות". לא שמתי לב לכך עד היום. אלו מנהרות במתחילות במוצא ומגיעות ליד 'שערי צדק' סמוך לכביש בזק. רחב ליבי, חשתי את התממשות הפסוק¹⁰: **"בְּשׁוּב ה' שְׁבוּת עַמּוֹ יִגַּל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל"**. כך יותר יהודים יוכלו להגיע לירושלים, כבר כעת, לא רק בזמן בית המקדש שלקראתו הכל צועד. זוהי ראייה אמונית הנבנית באדם מתוך שהוא לומד את מעשה ה'. אלמלא כן מרוכזים רק באדריכל ובעלות החציבה וכדומה. הלוא זהו פלא אלוקי! הקב"ה שב לירושלים!

"קֶטֶן וְגָדוֹל שֵׁם הוּא"

ישנה גמרא מפורסמת במסכת סוכה¹¹: **"תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלושים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלושים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן - יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן - רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן - היות דאביי ורבא"**. אם דווקא "מעשה מרכבה" הוא הדבר הגדול מדוע עלי לעסוק בדברים הקטנים במשך כל היום? לשם מה לעסוק בהוויות אביי ורבא, לכאורה עדיף לעסוק רק ב"מעשה מרכבה"?

הרמב"ם עוסק בשאלה זו בהלכות 'יסודי התורה'¹²: **"ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר"**

הלימודים הללו פועלים בנשמתנו, כפי שכתב הרב זצ"ל ב'אורות התורה'⁷: **"הלימודים המעשיים"** - לימודי ההלכה - **"הם מזונה של הנשמה. הם בונים אותה בחלקיה באותה הצורה שהיא קבועה מעצם טיבה"**, כי הגוף והנשמה בנויים בהתאם לתורה, **"כדרך שהמזונות הגשמיים בונים את הגוויה"**. אם אדם לא יאכל את אבות המזון שהוא זקוק להם גופו לא יחזיק מעמד, חלילה, **"והעיונים העליונים"** - לימודי האמונה - **"הגיון הדעות, השירה והתעלות הרוח הם אוירה של הנשימה אשר לנשמה"**, דהיינו נשמתא דנשמתא. בתוך סיירת מטכ"ל ישנה יחידת עילית שעליה פיקד עמנואל מורנו הי"ד. יחידה זו היא בבחינת "היחידה שביחידה", כך ברובד הנשמתי שבתורה ישנו רובד פנימי יותר, שהוא האוויר של הנשימה והוא המקיים את הנשימה שבנשמה. **"ככל מה שיהיה האורגן מכולכל במזון יותר מבריא"** - כפי שהגוף ניזון מפחממות וחלבונים כך הנשמה זקוקה ללימודים מעשיים וללימודי אמונה, על מנת ש"יקבל יותר ויותר את השפע הטוב, שהאוויר הטהור משפיע עליו".

עניינו של לימוד הגמרא וההלכה הוא קיום התורה, לימוד סדרי החיים על פי האור האלוקי המתגלה בחיים. זוהי נשמת המציאות. כשישנו דיון הלכתי בענייני חזקות, נחלות או בשר בחלב, מאיר בו האור האלוקי שמתפלש בתוך המציאות⁸. הלוא **"אֶסְתַּפֵּל בְּאוֹרֵי־יְיָ וּבְרָא עֲלֵמָא"** זו אינה סיסמה אלא מציאות קיומית, ועל פי אור אלוקי זה המחיה את העולם כולו יש לחיות ולהנהיג את דרכינו.

אולם, לימוד האמונה עוסק ברובד היותר פנימי של המציאות, שהוא גילוי אור ה' במציאות היותר פנימית נשמתי. על ידי לימוד חלק האגדה הנשמתי של התורה, ביכולתנו להכיר את התגלות הקב"ה במציאות⁹. על ידי לימוד האמונה והחלק הנשמתי

⁷ פרק ו, אות ו

⁸ עיין תניא, פרק ד: "ולכן נמשלה התורה למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבוד שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל. ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים וענייני עולם הזה שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן".

⁹ עיין ילקוט שמעוני, פרשת עקב, רמז תתעג: "דורשי רשומות אומרים: רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם למוד אגדה, שמתוך כך אתה מכיר את הקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו".

¹⁰ תהלים, פרק יד, פסוק ז

¹¹ דף כח, עמוד א

¹² פרק ד, הלכה יג

אם כן, יש חובה גדולה לעסוק בלימודי אמונה, ולמעלה בקודש בפנימיות התורה. אמנם, ישנן הגבלות על לימוד זה כפי שציין שם הרמב"ם.

"כָּל מִצְוַתְּךָ אֱמוּנָה"

בהקדמתו של בעל 'חובות הלבבות', רבנו בחיי אבן פקודה, לספרו החשוב כותב שהתורה מתחלקת לשני חלקים: חובת האיברים וחובת הלבבות. חובת האיברים הוא ההלכה של אופן קיום המצוות - כיצד להניח תפילין, כיצד להתלבש בצניעות, מהו לולב כשר. בנוסף לכך ישנן חובות הלבבות, שהם ענייני האמונה והמידות.

ומוסיף על כך¹⁷: "ומצאתי שחובות הלבבות הם היסוד של כל המצוות ושם חסר מאומה משלמותם אין באפשרותנו לקיים אף מצווה ממצוות האיברים". דוגמא לדבר - שאלתי הבוקר שני בחורים מהישיבה מדוע ישנם כאלה המתקשים לקום בזמן לתפילה? חלקם השיבו לי שישנם כאלה הקמים מאוחר משום שלמדו עד מאוחר בלילה. נניח שלא עסקו בדברים אחרים... אחד מהם אמר שהדבר קורה משום שאינם מבינים את חשיבות הדבר. אם אדם היה יודע שחייו תלויים בכך הוא נשאר ב'סדר' עד הדקה האחרונה. אם הוא יודע שבשל כך הוא ינצל מהקרב, הטיל יפגע עשרה סנטימטרים מגבו, כפי שאירע לי, הוא לא יבטל רגע אחד מלימודו.

אלו הם דברי 'נפש החיים' שהבאנו לעיל, הזועק כי זוהי "אמת בלי שום ספק כלל" שקיומו של עולם ושפעת אורו או מיעוטו תלויים בכמות לימוד התורה שבעולם. החידוש הוא שלימוד התורה אינו משפיע רק על חיך הפרטיים. מלמדנו 'נפש החיים' כי כל אחד מאיתנו מחיה על ידי לימוד התורה שלו את משפחתו, את עם ישראל כולו, את לוחם הצנחנים המתמודד אי שם מול מחבלים וכדומה. זהו כוחה של תורה.

על כן, אומר רבנו בחיי, מבלי חובות הלבבות, אלמלא לימודי האמונה ופנימיות התורה, לא ניתן לקיים את חובות האיברים. כאשר לא מחוורים לנו חובות הלבבות

וכיוצא בהם משאר המצוות, ואף על פי שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אף על פי כן ראויין הן להקדימן, שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה". איך בן אדם יוותר נורמלי ומיושב בדור "משוגע" בו הכל משתנה במהירות הבזק, בדור עם כל כך הרבה קושיות, בדור שרואה הרבה דברים שמבלבלים את דעתו? מה יגרום לאדם להיות יציב? מה יגרום ליציבות של אשתו, ביתו ועבודתו? מה יסייע לו לא להתבלבל מכל רוח הנושבת ברחוב? עונה הרמב"ם: "שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה, ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא"¹³, ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר".

אסביר זאת פשוטה באופן הקרוב יותר אלינו. בודאי שמצד עצם הנושא "מעשה מרכבה", כלומר העיון בדרכיו של הקב"ה בעולמו, הוא הגדול ביותר ונושא הלימוד העליון ביותר. לאמיתו של דבר איננו מסוגלים להבין את מעשה ה', אלא דרך הדרכים בהן הוא מתגלה במציאות, והתורה היא מצווה עלינו ללמוד זאת¹⁴: "וַיִּדְעַתָּה הַיּוֹם וַהֲשַׁבְתָּ אֶל לְבָבְךָ פִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים בְּשִׁמְיָם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת"¹⁵. אולם, יחד עם הלימוד העליון של "מעשה מרכבה", קיים לימוד הגמרא וההלכה, שהם הגדולים ביותר מצד התועלת בבניינו של עולם. הנושא הגדול ביותר הוא "מעשה מרכבה", ואילו הנושא החשוב ביותר הוא לימוד הגמרא וההלכה - דף אחר דף, סעיף אחר סעיף. כך מבאר ה'כסף משנה' את הרמב"ם¹⁶.

¹³ עיין השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, שכחת העשין, מצווה טו: "שנצטוו להודות לשמו ית' בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתת תורתו אלינו והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל חיי העולם הבא".

¹⁴ דברים, פרק ד, פסוק ט

¹⁵ עיין הקדמת חובות הלבבות (תרגום אבן תיבון): "והענין הזה, אין המאמין רשאי, שלא ידענו, שהתורה הזהירה עליו דכתיב: 'וידעת היום והשבות אל וגו'', וכן שאר מצוות הלבבות שזכרנו ושאלנו עתידים לזכור, אשר לא תגמר אמונת המאמין, אם לא ידעם ויעשם, והיא החכמה הצפונה, אשר היא אור הלבבות ונוגה הנפשות".

¹⁶ שם בשם רבי אליהו מזרחי: "ובשם הרב אליהו מזרחי ז"ל מצאתי כתוב, וז"ל: ... כי מעשה מרכבה אם נקרא גדול מהחכמה התלמודית הנה הוא גדול מצד גודל הדרוש ומעלתו... ואולם החכמה התלמודית אף על פי שאינה חוקרת על נושא גדול כגודל חכמת מעשה מרכבה... הנה בלי ספק שהחכמה התלמודית היא השורש והעיקר אשר בה נזכה לחיי העוה"ב

משאר מיני החכמות והיא החכמה היותר גדולה מזה הצד מכל מה שזולתה".

¹⁷ מתוך פירוש לב טוב

קשה לנו לקום בבוקר, משום שלא ברור לנו שהתפילה במניין בישיבה היא הדבר הגדול ביותר, ואנחנו מתירים לעצמנו "לעגל פינות". אם היינו יודעים שחיינו וחיי העולם כולו תלויים בזה לא היינו מעיזים לנהוג כך, אלא היינו מתגברים כארי ומזנקים גם אם היינו עולים יצוענו בשעות מאוחרות. רואים זאת במציאות. למשל, הרב אלישיב זצ"ל גם בגיל מאה הסתפק בשעתיים שינה בלבד; מו"ר הרב הדרי זצ"ל היה קם בכל לילה כבר בשעה שלוש ללמוד. הכוח הפנימי שלנו תלוי במחשבותינו, בחובות הלבבות, בלימודי חלק הנשמה שבתורה.

לפיכך זועק בעל 'חובות הלבבות': "ומי מבני דורנו שלבו מתעורר לעיין בחכמת התורה ופונה לדברים שהוא יקרא על ידם חכם אצל עמי הארץ ויעשו לו שם אצל הגדולים" - שיאמרו שהוא למדן גדול, שיתפעלו מהחידוש שאמר, שיעריצו את גאונותו - "ונוטה מדרך התורה אל דברים שאינם מקנים לו מעלה יתרה בעבודת ה' ולא מנקים את נפשו ממכשול, ואל דברים שאם הוא לא היה יודע אותם הוא לא היה נענש על זה, ועוזב את העיון בשורשי דתו ויסודות תורתו, שלא היה לו להתעלם מהם ולהזניח אותם ואשר לא יוכל לקיים את המצוות אם לא ידע אותם ויעשה אותם".

גם ה'מסילת ישרים' זועק בהקדמתו על החובה הגדולה לעסוק בלימודי אהבה ויראה, היינו בחלק הנשמתי, שהוא הוא תוכן החיים של אדם מישראל: "וכיון שכבר התאמת אצל כל חכם צורך תמימות העבודה וחובת טהרתה ונקיונה שזולת אלה אינה נרצית ודאי כלל, אלא נמאסת ומתועבת, 'כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות הוא מבין', מה נענה ביום תוכחה אם התרשלנו מן העיון הזה והנחנו דבר שהוא כל כך מוטל עלינו שהוא עיקר מה ה' אלהינו שואל מעימנו". זהו המפתח לחיים שלמים ולקיום מצוות מתוך שלמות הנפש.